

อิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน:

กรณีศึกษาชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลาม คลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร

Islam and Sustainable Development: A Case Study of Masjid Kamalulislam Community, Khlong Saen Saep, Bangkok

ระพีพรรณ มุหะหมัด , จินตนา อมรสวงสิน

คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์หลักศาสนาอิสลามมาใช้ในการพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อมในบริบทของการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยศึกษากรณีของชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลามที่ตั้งถิ่นฐานริมคลองแสนแสบ ในเขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ ได้แก่ อิหม่าม (ผู้นำศาสนา) คอเต็บ (ผู้ทำหน้าที่แสดงธรรมแก่สัปบุรุษ (สมาชิก) ในมัสยิด) บิหลัน (ผู้ประกาศเชิญชวนให้มุสลิมปฏิบัติศาสนกิจ) คณะกรรมการมัสยิดผู้ได้รับเลือกตั้งจากสมาชิกจำนวน 12 คนและคณะกรรมการเครือข่ายชุมชน 22 ชุมชนๆ ละ 1 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาข้อสรุปและการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เชิงพรรณนา (Description Method)

ผลการวิจัย พบว่า ศาสนาอิสลามมีอิทธิพลสูงต่อความเป็นอยู่ของมุสลิม ความศรัทธาต่อพระอัลลอฮ์เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดเป็นพลังทางสังคมที่ทำให้เกิดความสามัคคี ความผูกพันภายในชุมชนและมีผู้นำศาสนาเป็นบุคคลสำคัญในการประยุกต์ใช้ศาสนาในการรักษาคลองแสนแสบผ่านการประชาสัมพันธ์เสียงตามสายโดยอิหม่ามวินัย สะมะฮูน เป็นผู้อธิบายให้ความรู้และเชิญชวนให้คนในชุมชนรับผิดชอบต่อท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งเน้นแนวคิดในการพัฒนาตน พัฒนาสังคมให้ชุมชนพึ่งพาตนเอง อันจะนำไปสู่การมีสิ่งแวดล้อมที่ดีซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศให้เกิดดุลยภาพที่จะพัฒนาชีวิตให้ครอบคลุมและสมบูรณ์ในทุกมิติ ซึ่งส่งผลทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลามส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามโดยมีอัลลอฮ์เป็นพระเจ้าเพียงองค์เดียวทำให้เกิดการปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกันเป็นจุดยึดเหนี่ยวทางจิตใจ โดยการปฏิบัติศาสนกิจ (ละหมาด) 5 ครั้งต่อวันอย่างเคร่งครัด ทำให้ชุมชนมีความสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวกันและแน่นแฟ้นคง โดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติศาสนกิจทำให้ได้พบปะพูดคุย ปรึกษาแลกเปลี่ยนและรับฟังความคิดเห็น เพื่อหาแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหา ทั้งนี้มัสยิดยังเป็นสถานที่สำคัญในการปลูกฝังความศรัทธาและส่งเสริมให้คนในชุมชนมีจริยธรรมและสิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ศักยภาพของ อิหม่าม ซึ่งอิหม่ามเป็นผู้นำที่มีบทบาททางสังคม โดยประยุกต์ใช้หลักคำสอนศาสนาจากพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษมาแบบอย่างในการพัฒนา ผู้นำหรืออิหม่ามเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม ทำให้คนในชุมชนเชื่อถือ ไว้วางใจและปฏิบัติตามแบบอย่างผู้นำ ซึ่งผู้นำได้ส่งเสริมและให้ความรู้ อบรมบุคลากรและคณะกรรมการมัสยิดอยู่ตลอดเพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้และศักยภาพโดยถ่ายทอดผ่านเสียงตามสายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้คนในชุมชนให้ความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจอย่างจริงจังในการพัฒนา ทั้งนี้เพราะชุมชนมีความเป็นอยู่แบบเครือญาติ มีความใกล้ชิดและผูกพันกับคลองแสนแสบจึงทำให้เกิดจิตสำนึกรักคลองแสนแสบและช่วยกันดูแลสิ่งแวดล้อม ซึ่งชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลามมีศักยภาพในการพัฒนาด้วยตัวเอง โดยไม่คาดหวังความช่วยเหลือจากภายนอก จึงทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งพร้อมรับมือกับปัญหาต่างๆ ที่จะเข้ามาได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ชุมชนประสบความสำเร็จเป็นต้นแบบของชุมชนที่พัฒนาให้แก่ชุมชนอื่นได้

คำสำคัญ : สิ่งแวดล้อม, ผู้นำศาสนา, การพัฒนาอย่างยั่งยืน, ศาสนาอิสลาม

Abstract

This study is aimed to study the application of Islam for community development and environmental management toward sustainable development a case study of Masjid Kamalulislam Communities living Khlong Saen Saep, Bangkok. Data was collected by observation with participation and in-depth interview of target informants, including religious leaders, Kho Tep (served preach the members in the mosque), Bi Lan (by invitation to Muslim ministry), 12 elected members of mosque and each community member of 22. Data analysis was carried out using content analysis and description method.

The results show that, Islam has an influence on muslim's living. A faith in god is the most important social forces that cause love and form unity within the community and religious leaders are also an important factor for applying islam religion to conserve Khlong Saen Saep through public relations by broadcasting. Winai Samaun is a person to give knowledge and understanding an local community responsibility to community people. This means for social development and community self-reliance lead to a better environment for developing countries. The balance of life and development which covers all dimensions. Bring about sustainable development.

Masjid Kamalulislam's communities almost are muslims Allah is only one god. This results in same ways as the anchor for the soul. They strictly do la-maht five times a day, in order to get the community harmony, and stability. The mosque is a center of community for religious practices in which people in community meet, talk, consult and exchange their views. So as to find ways to prevent and solve problems. The mosque is an institution to get good faith in the community and encourage people to be ethical and the most important is the potential of EE-Mah who is a leader. They apply the tenets of the great religions, the Quran and Al-Hadith for social development. EE-Mah has moral and ethic and so people in the community can trust and follow the exemplary leadership. They promote leadership of people and education and training in the mosque oftenly. To increase knowledge and potential by radio broadcasting as efficient way for people in the community to cooperate in the development. This is because there is a kinship community to be closer bond with the Khlong Saen Saeb, consequently to care for the environment. Masjid Kamalulislam community has the potential to develop its own and do not expect help from outside. The community can fight with problems in community. As a result, the community is a model of successful community development to others.

Keywords : environmental , Religion Leader, Sustainable Development, Islam

บทนำ

ผลจากการพัฒนาประเทศไทยในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 -2509) จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 -2539) ได้สะท้อนให้เห็นว่าแม้เศรษฐกิจขยายตัวดี แต่การพัฒนาคนและสังคมและการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมยังไปไม่ได้ช้า ส่งผลให้การพัฒนาไม่สมดุลและไม่ยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2556) ประเทศไทยจึงได้อัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางการพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 -2544) จนถึงฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) เพื่อให้การพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคน ซึ่งสอดคล้องกับแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) ของโลกจากผลการประชุม Earth Summit ที่จัดขึ้นโดยองค์การสหประชาชาติ ที่นครริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ในปี พ.ศ. 2535 ที่เน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม (สมพร แสงชัย, 2550: 340) อย่างไรก็ตาม จากกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลให้ประเทศไทยยังต้องเผชิญกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของโลกในหลายด้านที่สำคัญ การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความก้าวหน้ามากขึ้น แต่ยังไม่สามารถรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ได้เท่าที่ควร ยังมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติไปในกระบวนการผลิตค่อนข้างมาก การฟื้นฟูบูรณะยังทำได้น้อยส่งผลกระทบต่อและเกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขณะที่การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการลดมลพิษยังมีปัญหาแหล่งน้ำเสื่อมโทรมมากขึ้น และการจัดการของเสียอันตรายยังทำได้ต่ำกว่าเป้าหมาย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2556)

ชุมชนมัสยิดกมาลูลอิสลามเป็นชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานตลอดแนวลำคลองแสนแสบ ซึ่งเป็นสายน้ำที่เกี่ยวข้องกับประวัติบรรพชนมุสลิมในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น มีความผูกพันและเกี่ยวข้องกันอย่างแนบแน่นในด้านประวัติศาสตร์ชุมชน ตั้งแต่รัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2380 (อาลี เสือสมิง : 2554) ในอดีตคลองแสนแสบเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญและจำเป็นอย่างมากในการคมนาคมขนส่งที่สำคัญของกรุงเทพมหานครตลอดจนการดำรงชีวิตของมนุษย์และสัตว์ โดยเฉพาะการใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคจากผลการพัฒนาประเทศดังกล่าวข้างต้นส่งผลให้ชุมชนแห่งนี้ประสบกับปัญหาการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน คลองแสนแสบมีความเสื่อมโทรมมาก เน่าเหม็นจากการปล่อยน้ำเสียจากบ้านเรือนโดยขาดการบำบัด ส่งผลทำให้ระบบนิเวศน้ำในคลองขาดความสมดุล คุณภาพเสื่อมลงส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคน

ในชุมชน ไม่สามารถนำมาบริโภคและอุปโภคได้เหมือนเดิม แต่ชุมชนแห่งนี้สามารถพลิกฟื้นวิกฤตปัญหานี้ไปได้โดยนำหลักศาสนาอิสลามมาเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งในคำสอนของพระอัลลอฮ์ พระศาสดาของศาสนาอิสลามได้ให้แนวคิดในการดำเนินชีวิตว่า “จงเลือกสรรเฉพาะสิ่งที่ดี อันเป็นที่ยอมรับของสังคม จงทำตนให้เป็นผู้ดำรงอยู่ในศีลธรรม พัฒนาคณะไปสู่อารมณ์ดีมีบุคลิกภาพที่ดี เป็นคนที่มีจิตหนักแน่น มีความรับผิดชอบ ท่วงโย มีเมตตา มีความรัก ซื่อสัตย์ต่อผู้อื่น เป็นผู้มีความร่าเริงสดใส มีความยุติธรรม รู้จักปกป้องสิทธิของตน ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น เป็นผู้มีความเสียสละไม่เห็นแก่ตัวและหมั่นใฝ่หาความรู้ เป็นคุณสมบัติของผู้มีจริยธรรม มีความยุติธรรม ซึ่งจะทำให้เกิดความสุขในการดำรงชีวิต” (มุฮัมมัด ยูเซน ฎาะบาฎาะบายียฺ, 2547:15-16)

จากปัญหาและความสำคัญดังกล่าวรวมทั้งผู้วิจัยนับถือศาสนาอิสลาม จึงมีความสนใจศึกษา การพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะคลองแสนแสบของชุมชนมัสยิดกมาลูลอิสลามให้เกิดความยั่งยืนใน 3 ด้าน ได้แก่ สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม โดยการนำหลักคำสอนของศาสนาอิสลามมาเป็นแนวทางในการดำเนินงานและสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนของโลก ซึ่งผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่อื่นที่มีลักษณะปัญหาและบริบทที่คล้ายกันได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการประยุกต์หลักศาสนาอิสลามมาใช้ในการพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อมในบริบทของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

อุปกรณ์และวิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 2 แหล่ง คือ เก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เช่น เว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับอิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ความเป็นเครือข่ายทางสังคมของชุมชน เป็นต้น จากนั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากการศึกษาความเป็นจริงในภาคสนามโดย 2 วิธี คือ 1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ด้วยการเข้าไปสำรวจชุมชนที่ศึกษาเป็นระยะๆ ทั้งทำความเข้าใจกับชุมชน เนื่องจากผู้วิจัยเป็นอิสลามจึงสามารถเข้าถึงและเข้าใจบริบทของชุมชนที่ศึกษาได้จนชุมชนเกิดความไว้วางใจ ข้อมูลที่เก็บรวบรวม ได้แก่ ข้อมูลด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม และลักษณะในการมีปฏิสัมพันธ์ของผู้นำกับคนในชุมชน 2) สัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informants) ของชุมชน ได้แก่ อิหม่าม (ผู้นำศาสนา) คอเต็บ (ผู้ทำหน้าที่แสดงธรรมแก่สับบุรุษ (สมาชิก) ในมัสยิด) บิหลัน (ผู้ประกาศเชิญชวนให้มุสลิมปฏิบัติศาสนกิจ) คณะกรรมการมัสยิดผู้ได้รับเลือกตั้งจากสมาชิกจำนวน

12 คนและคณะกรรมการเครือข่ายชุมชน 22 ชุมชนๆ ละ 1 คน โดยข้อมูลที่สัมภาษณ์ผู้วิจัยเน้นใน 4 ประเด็น ได้แก่ บริบทของชุมชนมีสัจธรรมมาลุลอิสลาม แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน ด้านสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม หลักคำสอนของศาสนาอิสลามเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนและการนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวปฏิบัติของชุมชนอิสลาม ด้านเศรษฐกิจสังคม สิ่งแวดล้อมและปัญหาอุปสรรค สำหรับการตรวจสอบความถูกต้อง ความเชื่อมโยงของเรื่องราว สามารถตอบประเด็นการวิจัยได้อย่างสมบูรณ์ นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์หาข้อสรุปด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา (Description Method)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่าการประยุกต์ใช้หลักคำสอนของศาสนาอิสลามในการพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อมในบริบทของการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น ชุมชนมีสัจธรรมมาลุลอิสลามเป็นชุมชนที่อพยพมาจากรัฐไทรบุรีทางตอนใต้ของประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2329 มาตั้งถิ่นฐานและสร้างมีสัจธรรมเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางประจำหมู่บ้านรวมทั้งประกอบพิธีกรรมทางศาสนาบริเวณริมคลองแสนแสบซึ่งมีการขุดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ในระหว่างปี พ.ศ. 2380 - 2383 และชุมชนได้รับพระบรมราชานุญาตให้ถือครองที่ดินบริเวณริมฝั่งคลองแสนแสบนับแต่นั้นมา (พรภิรมย์ ดัสกัฒพล, 2550) ปัจจุบันชุมชนมีขนาดใหญ่ครอบคลุมเครือข่ายชุมชนหมู่บ้านจำนวน 22 ชุมชน มีประชากรประมาณ 18,000 คน กว่า 2,000 ครัวเรือน ชุมชนทั้งหมดตั้งขนานไปกับคลองแสนแสบ โดยเขตคลองสามวาแบ่งหน่วยการปกครองย่อยออกเป็น 5 แขวง ได้แก่ สามวาตะวันตก สามวาตะวันออก บางชัน ทวายกองดิน ทวายกองดินใต้

ในการนำหลักธรรมทางศาสนาอิสลามของพระเจ้าผู้สร้างการปฏิบัติ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ผู้สอนนำมาเผยแพร่ เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี รักสันติ รักความสงบ มีความเสียสละและเป็นมิตรกับคนทั่วไป ครูเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารหลักธรรมของพระเจ้าและต้องเป็นแบบอย่าง ในการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนนั้นด้วย ศาสนาอิสลามให้ความสำคัญต่อการศึกษา และถือว่าเป็นหน้าที่สำหรับมุสลิมทุกคน ทุกคนจะต้องศึกษาตลอดชีวิต เพราะการศึกษาหลักธรรมคำสอนของศาสนาอิสลาม กล่าวถึง ระเบียบของการดำเนินชีวิตมีคำสอนหลากหลายต่อการดำเนินชีวิตของมุสลิมในแต่ละวัน เพราะแต่ละชีวิตจะมีหน้าที่รับผิดชอบต่อพระเจ้าอยู่ตลอดเวลา ตามที่ปรากฏในอัลกุรอาน

ดังนั้น “มีสัจธรรมมาลุลอิสลามหรือสุเหร่าทวายกองดิน” จึงเป็นสถานที่สำคัญสำหรับชุมชนมุสลิมแห่งนี้ในการเป็นศูนย์กลางสำหรับการปฏิบัติศาสนกิจ ส่งเสริมกิจกรรม ถ่ายทอดความรู้

ในการนำหลักศาสนาใช้ในการดำรงชีวิตจนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ทำให้ยังคงสามารถรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนไว้ได้เป็นอย่างดี ซึ่งในชุมชนได้นำมาปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวันจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ โดยนำแนวทางการปฏิบัติตามคัมภีร์อัลกุรอานมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างเคร่งครัด มีความอ่อนน้อมถ่อมตน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้อภัยกัน พึ่งพากัน ทำให้ชุมชนมีสัจธรรมมาลุลอิสลามได้รับการยอมรับจากประชาชนในชุมชน เกิดการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกับรากฐานเดิมของชุมชนส่งผลทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งการพัฒนาชุมชนต้องเริ่มที่ระดับปัจเจกบุคคล ระดับครัวเรือนและระดับชุมชน บริบทของชุมชนที่ส่งผลต่อความสำเร็จคือ “ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ” มีความรัก ความสามัคคี ทำให้คนในครอบครัวพร้อมที่จะเสียสละเพื่อศาสนาและชุมชน โดยมี “ผู้นำหรือครู” ตามที่ปรากฏในอัลกุรอานที่เข้มแข็งเป็นปัจจัยสำคัญในการผลักดันประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องจนทุกคนเริ่มเกิดจิตสำนึกรับผิดชอบต่อท้องถิ่น ใช้ศาสนาเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่งเริ่มจากการรับผิดชอบต่อครอบครัวตัวเอง นำไปสู่การรับผิดชอบต่อคนรอบข้างและรับผิดชอบต่อสังคม โดยผู้นำ (อาจารย์วินัย สมะฮะฮุน) ได้ทำเป็นแบบอย่างเพื่อให้ทุกคนเข้าใจในเรื่องสิ่งแวดล้อม ซึ่งมุสลิมทุกคนรู้หลักคำสอนของศาสนาอิสลามจากอัลกุรอานและอัลหะดีษ มาเป็นตัวส่งเสริมเพื่อให้เกิดการนำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง ตามอัลกุรอานที่ว่า

“มุสลิมทุกคนต้องเชื่อว่าพระเจ้าสร้างสรรพสิ่งทั้งหลายเพื่อยังประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติ”

ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่เตือนใจให้ทุกคนช่วยกันดูแลรักษาสรรพสิ่งที่พระเจ้าทรงมอบให้ ทำให้ทุกคนคิดได้และเชื่อถือ เกิดความไว้วางใจตัวผู้นำ ซึ่งอิหม่าม (อาจารย์วินัย สมะฮะฮุน) มีบทบาทสำคัญในการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในระยะสั้นและในระยะยาว ในการถ่ายทอดอบรมและสร้างจิตสำนึกให้เกิดการเสียสละ โดยประยุกต์ใช้คัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษมาเป็นคำสอนเรื่องสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชน โดยใช้ศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญเน้นการใช้สื่อที่ให้การศึกษาระบบสั่งสอนแก่ปวงสัปบุรุษ (สมาชิค) อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง การได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่องจากผู้นำ ทำให้ประชาชนให้ความร่วมมือร่วมใจกันในการทำกิจกรรมต่างๆ และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ทำให้ชาวบ้านตระหนัก เข้าใจการดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยเน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อท้องถิ่นของตน การสื่อสารในชุมชนทำให้เกิดความสัมพันธ์กับมิติต่างๆ ในการสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนปฏิบัติตาม ซึ่งผู้นำ (อาจารย์วินัย สมะฮะฮุน) เป็นอิหม่ามที่มีคุณธรรมอยู่ในแนวทางศาสนาเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติตนทั้งการปฏิบัติศาสนกิจ การบริหารชุมชน มีความตั้งใจ

จริงในการดูแลรักษาสภาพแวดล้อม จึงได้รับการยกย่องและความเคารพจากคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนยึดถือเป็นแบบอย่างในการตัดสินใจและปฏิบัติตาม โดยใช้หลักศาสนาให้ทุกคนเกิดความศรัทธาก่อนซึ่งจะส่งผลให้เกิดความมีส่วนร่วมในชุมชน โดยสื่อสารผ่านลำโพงของมัสยิดเพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาจนทำให้ชุมชนเป็นต้นแบบด้านการรักษาสิ่งแวดล้อมให้กับชุมชนอื่นๆ ฉะนั้นผู้นำจึงเป็นผู้ที่คนในชุมชนเชื่อใจ ไว้วางใจและศรัทธาว่าเป็นผู้อยู่ในศีลธรรม สามารถเป็นผู้นำในการประกอบพิธีทางศาสนาให้คำแนะนำ สั่งสอน ชี้แนะและเคร่งครัดในการปฏิบัติตามบทบัญญัติศาสนา มีความตั้งใจในการพัฒนาชุมชนให้มีสภาพแวดล้อมที่ดีอย่างต่อเนื่อง ดังคำสอนอัลลอฮ์ ที่กล่าวว่า

“และพวกเจ้าจงช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นคุณธรรมความดีงามและความยำเกรง และช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นบาปและในเรื่องที่เป็นศัตรูกัน” (อัลมาอิดะฮ์ 5 : 2)

นอกจากนี้เชค มุฮัมมัด อัลอะมีน อัซซังกีฎี (2552 : 33-34) ได้เสนอว่า สภาพสังคมในอัลกุรอานอันทรงคุณค่าได้ปรับปรุงและแก้ไขสภาพสังคม และได้ให้แสงสว่างนำทางที่เที่ยงตรงกับมนุษย์ไว้ มนุษย์ที่มีฐานะตำแหน่งสูงควรพิจารณาว่า อัลกุรอานได้ใช้ให้ผู้นำปฏิบัติตนอย่างไรเพื่อประโยชน์ต่อสังคม อัลลอฮ์ทรงตรัสว่า

“ดังนั้น เนื่องด้วยความกรุณาเมตตาจากอัลลอฮ์นั่นเอง เจ้า (มุฮัมมัด) จึงได้สภาพอ่อนโยนต่อพวกเขา และหากเจ้าเป็นผู้ประพฤติดุร้าย และมิจิตใจที่แข็งกระด้างแล้วไซ้ร้ แน่นนอน พวกเขาก็ยอมแยกตัวออกไปจากรอบๆเจ้ากันแล้ว ดังนั้นจงอภัยให้แก่พวกเขาและจงขอร้องโทษให้แก่พวกเขาด้วย และจงปรักษาหารือกับพวกเขาในกิจกรรมทั้งหลาย” (อาละอิมรอน : 159)

ซึ่งสอดคล้องกับการปฏิบัติของมัสยิดกมาลุลอิสลามที่ได้นำหลักการของอัลกุรอานมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ทำให้เกิดความสามัคคีซึ่งเห็นได้ชัดในชุมชนมีการใช้ชีวิตตามแบบอย่างอิสลาม มีความเชื่อมั่น เชื่อถือในตนเอง ทำให้เกิดความศรัทธาที่จะคิดและกระทำสิ่งต่างๆ อยู่ในกรอบของอิสลาม ผู้นำเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อน ผลักดันและกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการติดต่อสื่อสารและพร้อมร่วมมือในการทำกิจกรรม โดยมีความไว้วางใจที่ทุกคนมีให้กันทำให้เกิดเป็นความสามัคคีภายในชุมชน การอยู่ร่วมกันแบบเครือญาติ ฉันทที่พี่น้องทำให้เกิดมิตรภาพและไมตรีจิตที่ดีเป็นเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็ง 22 ชุมชน เกิดการเรียนรู้และการทำงานร่วมกันในรูปแบบที่เป็นเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์มาจากความสมัครใจของคนในชุมชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งโดยผู้นำประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาและหลักศาสนาเข้าด้วยกันเพื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติสุข โดยการพัฒนาให้ทุกคนเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมซึ่งใช้ศาสนาอิสลามเข้ามาประยุกต์ หากทุกคนรักพระเจ้าทุกคนต้องช่วยดูแลสิ่งแวดล้อมที่พระเจ้า

มอบให้ ทำให้ชุมชนมีความสามัคคี สามานฉันท์เป็นหนึ่งเดียวกันซึ่งมนุษย์กับธรรมชาติต้องพึ่งพาอาศัยกัน เมื่อทุกคนมีความคิดเช่นนี้ จึงทำให้เกิดความยั่งยืนในการรักษาคลองแสนแสบ ซึ่งการรักษาสภาพแวดล้อมไม่ให้เสียหายตามที่อัลลอฮ์ได้ทรงสร้างไว้ให้กับมนุษย์ ให้มีความสมดุลของสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ ตามพระราชดำรัสแห่งอัลลอฮ์ความว่า

“อันพื้นดินนั้น เราปลูกราคมันไว้ ทั้งยังตอกตรึงมันไว้ด้วยขุนเขาและเราก้ให้สิ่งต่างๆ ประดามีงอกเงยขึ้นมาอย่างสมดุล” (อัลอิจรู : 19)

ในการปฏิบัติศาสนกิจหลังละหมาดทุกครั้งผู้นำจะยกปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน ซึ่งผู้นำและคณะกรรมการมัสยิดจะทำเป็นแบบอย่างอยู่ตลอดและมีการจัดอบรมให้กับคณะกรรมการเครือข่าย เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการฟื้นฟูรักษาสภาพแวดล้อมในชุมชน ซึ่งมุฮัมมัด เหมอนุกูล (2546 : 19-20) กล่าวว่า เมื่อหัวใจพึ่งพาอัลลอฮ์ มอบหมายต่อพระองค์ไม่จอมจ้านต่อจินตนาการต่างๆ ที่เลวทราม ที่จะมาครอบงำ แต่มีความเชื่อมั่นต่ออัลลอฮ์และมีความหวังในความโปรดปรานของพระองค์เป็นอย่างมากแล้ว ความเศร้าโศกเสียใจก็หมดไปจากเขา โรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ทางร่างกายและจิตใจ ก็จะมีลายหายไป ผู้ที่ปลอดภัยนั้นคือผู้ที่อัลลอฮ์ทรงให้เขาได้รับความปลอดภัยและทรงให้เขาประสบความสำเร็จ ในการต่อสู้กับตนเอง เพื่อให้ได้มาซึ่งบรรดาสาเหตุต่างๆ ที่ให้ประโยชน์ ที่ทำให้หัวใจเข้มแข็งผลักดันความกังวลให้หมดไป อัลลอฮ์ทรงตรัสว่า

“...และผู้ใดมอบหมายต่ออัลลอฮ์ พระองค์ก็ทรงเป็นที่พอเพียงแก่เขาแล้ว” (อัญญาละกา : 3) คือ เป็นที่พอเพียงแก่ทุกสิ่งทุกอย่าง ที่มีความเกี่ยวข้องกับเขา ในเรื่องศาสนาและโลกดุนยานี้ของเขา

จะเห็นได้ว่าทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายอย่างมากมาจากการใช้ประโยชน์ของมนุษย์จนธรรมชาติเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็วและยากจะฟื้นฟูด้วยตัวเอง ดังนั้นทุกคนต้องช่วยกันฟื้นฟูให้ทรัพยากรธรรมชาติกับมาใช้ได้ดั้งเดิม ซึ่งชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลามได้รณรงค์ผ่านเสียงตามสายให้ชุมชนเกิดจิตสำนึกร่วมกันในการช่วยกันพลิกฟื้นคลองแสนแสบโดยให้ทุกคนช่วยกันอนุรักษ์แหล่งหนองถื่นของตน เพื่อให้คนในรุ่นต่อไปได้เห็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้มอบให้และมีโอกาสได้ใช้ประโยชน์ในอนาคต โดยชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลามเป็นชุมชนที่เชื่อในหลักของศาสนาอิสลามและปฏิบัติตามอัลกุรอานและอัลหะดีษ จึงนำหลักคำสอนของศาสนาอิสลามเข้ามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อม ศาสนาอิสลามมี “พระอัลลอฮ์” เป็นพระเจ้าพระองค์เดียว (อาคิล พิทักษ์คุณพล, 2554 : 10) โดยมีคัมภีร์ “อัลกุรอาน” (ดำรัสของพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าของ) ที่ประทานให้แก่ “นบีมุฮัมมัด” ซึ่งเป็น

ศาสนาและศาสนทูต คำสอนของศาสดาเรียกว่า “อัลหะดีษ” อิหม่ามเป็นผู้นำในการนําสถาปัตยกรรมพระเจ้า ผู้نبีถือศาสนาอิสลาม เรียกว่า “มุสลิม” และทุกคนต้องยอมรับและปฏิบัติตามคำบัญชาของพระอัลลอฮ์ ทั้งภาคปฏิบัติและภาคศรัทธา (ปรีญวีย์ อิสมาแอลและคณะ, 2540: 6-8) ภาคปฏิบัติ หรือ “รูก์นอิสลาม” ได้แก่ การปฏิญาณตนต่อพระอัลลอฮ์และศาสนทูต การละหมาดวันละ 5 เวลา/ครั้ง และละหมาดรวมกันในตอนบ่ายของวันศุกร์ การถือศีลอดในเดือนรอมฎอน การบริจาคซะกาต การบำเพ็ญฮัจญ์ ส่วนภาคศรัทธาหรือ “รูก์นอิหม่าม” ได้แก่ ศรัทธาในพระเจ้าทรงเอกะ (อัลลอฮ์) ศาสนทูต อัลกุรอาน มาลาอิกะฮ์ (ทูตสวรรค์) ของพระเจ้า ศรัทธาในวันสุดท้ายแห่งการตัดสิน และศรัทธาต่อการกำหนดสภาวะของอัลลอฮ์ (ฮัมมุดะฮ์ อับดุลอาญี และอับดุลเลาะ อับรู, 2542 : 19 - 23) มัสยิด หรือ บ้านของอัลลอฮ์เป็นศาสนสถานใหญ่ใช้ละหมาดวันศุกร์ร่วมกัน

หลักคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน มุสลิมทุกคนเชื่อว่าทุกๆ สิ่งที่มีอยู่ในสากลจักรวาลซึ่งรวมถึงมนุษย์เกิดจากการสรรค์สร้างของอัลลอฮ์และพระองค์เท่านั้นที่บริหารจัดการสรรพสิ่งต่างๆ ให้มีวิถีที่เป็นระเบียบแบบแผน เพื่อให้เกิดการเอื้อประโยชน์ด้วยวิถีแห่งธรรมชาติที่สอดคล้องกลมกลืนกันดังนั้นกรรมสิทธิ์ในสรรพสิ่งต่างๆ ที่อยู่ใญ่จักรวาลจึงเป็นเอกสิทธิ์ของพระองค์เพียงพระองค์เดียวดังปรากฏหลักฐานจากส่วนหนึ่งของอายะฮ์ในอัลกุรอานในบทที่ 3 อาลีอิมรอน โองการที่ 109 (มัรวาน สะมะฮุน, 2550 : 116) หลักคำสอนที่เกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนในด้านสังคมและเศรษฐกิจนั้น หลักจริยธรรม (อัล - อัยศาน) หรือหลักคำสอนของศาสนาที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษ มีความสัมพันธ์กับจริยธรรมทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการศรัทธาและด้านบทบัญญัติศาสนา ผู้ศรัทธาจะต้องพันธุนาการชีวิตของเขาทั้งจริยธรรมในทุกสถานภาพ จิตศรัทธามั่นคง รำลึกถึงพระเจ้าเป็นเจ้า และมอบหมายตนเองให้อยู่ภายใต้การคุ้มครองของพระองค์ตลอดเวลา ซึ่งหมายถึงความสมบูรณ์ของการศรัทธา (มูฮัมหมัด โตะเถื่อน และนิเลาะ แวอูเซ็ง, 2553 : 73) ด้านสิ่งแวดล้อมในทัศนะของอิสลาม สิ่งแวดล้อมหมายถึงสิ่งที่อัลลอฮ์ (ช.บ.) ได้ทรงสร้างขึ้นมาจากหลายทั้งปวงเพื่อเป็นประโยชน์และสนองความต้องการของมนุษย์และสัตว์ ทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น อัลลอฮ์ (ช.บ.) ได้กล่าวไว้ในอัลกุรอาน ซูเราะห์ที่ 2 อัลบากอเราะห์ อายะห์ที่ 29 (อับดุลรอซซาก โซพยาคะ, อับดุลอาชี หะยียันนิก, มุฮัมมัด เบ็ญญัยและคณะ, 2552: 5)

ความว่า “พระองค์คือผู้ที่ได้ทรงสร้างสิ่งทั้งมวลในโลกนี้ไว้สำหรับพวกเจ้า ภายหลังจากได้ทรงมุ่งสู่ฟากฟ้า แล้วได้ทำให้มันสมบูรณ์ขึ้นเป็นเจ็ดชั้นฟ้า และพระองค์นั้นทรงรอบรู้ในทุกสิ่งทุกอย่าง”

มุสลิมจะยอมรับสิ่งที่พระเจ้าให้ปฏิบัติด้วยความสมัครใจ และพยายามดำเนินชีวิตให้อยู่ในกรอบแนวทางคำสอนของศาสนา ซึ่งมุสลิมส่วนใหญ่จะผูกพันกับหลักคำสอนของพระเจ้าไม่ว่าจะกระทำอะไร รวมทั้งความคิดต้องอยู่ในแนวทางที่ถูกต้อง ในขณะที่เดียวสิ่งแวดล้อมต่างๆ เป็นสิ่งที่พระเจ้าทรงสร้างมอบให้กับมนุษย์ได้ใช้ในการดำรงชีวิต ดังนั้นมุสลิมทุกคนจึงต้องบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมต่างๆ ให้มันดำรงอยู่เหมือนที่พระเจ้าให้มา ใช้อย่างคุ้มค่าให้เกิดประโยชน์มากที่สุดก็จะส่งผลให้มีคุณภาพและสุขภาพที่ดีแก่ทุกคนในสังคม

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

ชุมชนมัสยิดกมาลอิสลามมีความผูกพันกับคลองแสนแสบมีการดำเนินชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ทำให้ความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นแบบเครือญาติ ภายในครอบครัวมีความรัก ช่วยเหลือกัน มีความสามัคคี ซึ่งมีผู้นำชุมชนหรืออิหม่ามเป็นผู้กระตุ้นในการประยุกต์ใช้ศาสนาให้ทุกคนเกิดจิตสำนึกต่อชุมชน โดยปฏิบัติตามคำสอนของศาสนามารวมทั้งการแต่งกายตามแบบฉบับของอิสลาม ทำให้เกิดความไว้วางใจกันพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนและมีมัสยิดเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้ชุมชนแข็งแกร่ง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐวีร์ เฝ่าภู (2554 : 152) ได้ศึกษาการพัฒนาอย่างยั่งยืน : ความเป็นเครือข่ายทางสังคม คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชุมชนมุสลิมบ้านสมอเอกตำบลดอนฉิมพลี อำเภอบางน้ำเปรี้ยวจังหวัดฉะเชิงเทราพบว่า โดยบริบทของมุสลิมและการเป็นเครือญาติเป็นแก่นแกนสำคัญของการสร้างเครือข่าย และส่งเสริมการมีชุมชนที่แข็งแรง มั่นคง และยั่งยืน และส่งผลรวมไปถึงการส่งเสริมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี

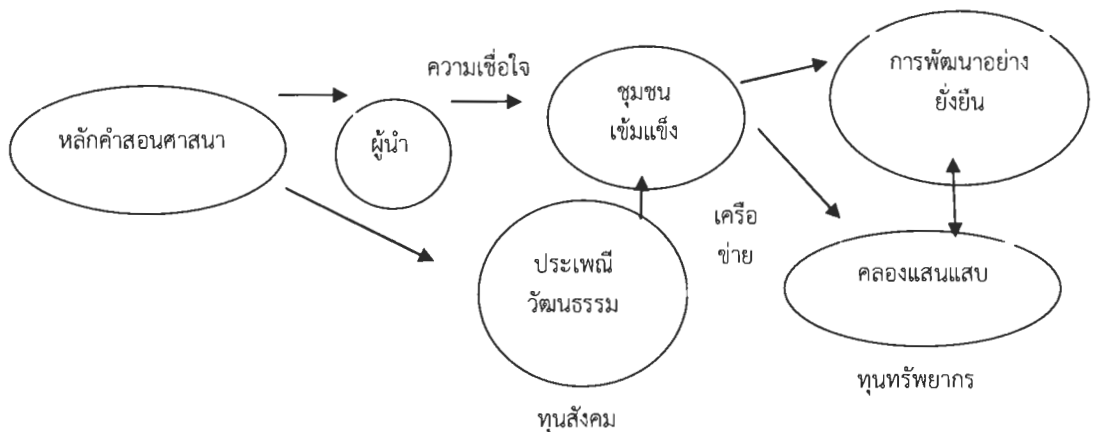
ด้านแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนการถ่ายทอดเสียงตามสายอย่างต่อเนื่องและกิจกรรมต่างๆ ที่ให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วม ทำให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกในการพัฒนา รับผิดชอบต่อท้องถิ่นของตน โดยผู้นำชุมชนอาจารย์วินัย ได้ประยุกต์หลักศาสนาถ่ายทอด เพื่อให้คนในชุมชนเข้าใจเรื่องสิ่งแวดล้อม ซึ่งมุสลิมทุกคนรู้หลักคำสอนศาสนาอิสลามจากอัลกุรอานและอัลหะดีษอยู่แล้วและมีการนำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่เตือนใจให้ทุกคนช่วยกันดูแลรักษาสรรพสิ่งที่พระเจ้าทรงมอบให้ ทำให้ชาวบ้านเริ่มคิดได้และเชื่อถือ ไว้วางใจตัวผู้นำ เริ่มผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยมีกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเริ่มจากการรับผิดชอบครอบครัวตัวเอง นำไปสู่การรับผิดชอบต่อครอบครัวและรับผิดชอบต่อสังคม โดยการประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านเข้าใจและเรียกร้องให้ทุกคนมีส่วนร่วมกับชุมชน เป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินงานนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้อง

กับงานวิจัยของกนกกรัตน์ ยศไกรและคณะ (2547 : 164) ได้ศึกษา การศึกษากับการสร้างจิตสำนึก : กรณีคลองแสนแสบ พบว่า กระบวนการสร้างความตระหนักในปัญหาคองแสนแสบและการ สร้างจิตสำนึกในการรักษาคลองแสนแสบในชุมชน ด้วยกิจกรรมที่ เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนหรือผู้รู้อื่นๆ สามารถส่งผลได้ หลายระดับตั้งแต่ระดับปัจเจก ระดับครอบครัวและระดับชุมชน เพราะการศึกษาดูงานดังกล่าวทำให้เกิดกระบวนการสื่อสารภายใน ตัวเอง ทำให้ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนพูดคุยร่วมกันสร้างสรรค์ชุมชน มากขึ้นกว่าเดิม ที่สำคัญเห็นความสำคัญของการรักษาสิ่งแวดล้อม

ด้านหลักคำสอนของศาสนาอิสลามเกี่ยวกับการพัฒนา อย่างยั่งยืนและการนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวปฏิบัติของชุมชน อิสลามในการศึกษาพบว่า ชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลามเกิดจาก ความเข้มแข็งที่เป็นปัจจัยสำคัญในการผลักดัน ได้แก่ หลักศาสนา มัสยิด ภาวะผู้นำ ซึ่งศาสนาอิสลามมีความเชื่อในพระเจ้าองค์เดียว คือ อัลลอฮ์ เชื่อในศาสนทูตที่พระเจ้าอัลลอฮ์ทรงประทานให้เป็นผู้ชี้ทางนำให้กับผู้ที่ศรัทธาและมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยนำหลักคำสอนศาสนาจากพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานและ อัลหะดีษมาเป็นแบบอย่างตามคำสั่งของพระเจ้าเข้ามาส่งเสริม ทำให้คนในชุมชนเชื่อและปฏิบัติซึ่งผู้นำได้ตั้งจุดเด่นทางศาสนา เข้ามาประยุกต์ใช้กระตุ้นเพื่อไม่ให้คนในชุมชนหลงลืมไปกับความ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ซึ่งปัจจัยสำคัญที่สุดคือ ศักยภาพของผู้นำ หรืออิหม่าม (วินัย สะมะฮูน) เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมและเป็น แบบอย่างที่ดีจนได้รับความเชื่อถือและไว้วางใจ โดยพัฒนาชุมชน ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ระดับครัวเรือนและระดับชุมชนตาม นโยบายท้องถิ่น “พัฒนาตน พัฒนาสังคม” ได้รับการร่วมมือ อย่างดีจากคนในชุมชน โดยใช้อำนาจและศักยภาพของความเป็น ผู้นำที่คนในชุมชนให้ความศรัทธา เชื่อถือและการยอมรับจากคนใน ชุมชนมาเป็นแรงผลักดันในการพัฒนา โดยการประชาสัมพันธ์ ผ่านเสียงตามสายให้ความรู้เรื่องหลักปรัชญาศาสนาและการดำรง ชีวิตให้เกิดการปฏิบัติจริง ซึ่งปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเยาวชน มีการประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย

ทุกวันอย่างต่อเนื่องจนทำให้เกิดการซึมซับและเกิดการยอมรับ ตามมาทำให้คนในชุมชนมีความเข้มแข็ง สามัคคี ช่วยกันดูแล รักษาท้องถิ่นของตน สามารถพึ่งตนเองได้ มีความเป็นอยู่ที่ดีทั้ง ด้านสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม โดยเชิญชวนให้ทุกคนเข้ามา มีส่วนร่วมในการร่วมมือร่วมแรงกันอย่างจริงจังและแข็งขันเพื่อให้เกิดการปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน จึงเกิดเป็นพลังขึ้นในชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย ของไพศาล วงษ์อารี (2552 : 48) ได้ศึกษาบทบาทของคณะ กรรมการมัสยิดต่อการพัฒนาชุมชนมุสลิม : ศึกษากรณีมัสยิดใน เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร พบว่า บทบาทของคณะกรรมการ มัสยิดต่อการพัฒนาชุมชนมุสลิมด้านศาสนาในภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก คือมีค่าเฉลี่ย 3.22 เมื่อพิจารณาผลเป็นรายข้อพบว่า ทุกข้อมีบทบาทอยู่ในระดับมาก โดยมีความประพุดติและเป็นแบบ อย่างที่ดีต่อชุมชนมีค่าสูงที่สุด คือ มีค่าเฉลี่ย 3.38 รองลงมาคือ บทบาทในการตักเตือนว่ากล่าว ชักชวนสมาชิกของชุมชนให้ ทำความดี ละเว้นความชั่ว (ค่าเฉลี่ย 3.21) บทบาทในการสืบทอด เจตนารมณ์ของศาสนาโดยเผยแพร่คำสอนของศาสนาในรูปแบบ ต่างๆ (ค่าเฉลี่ย 3.18) การให้ความร่วมมือปรึกษาหารือ ป้อนปราบ ปัญหา แก้ปัญหา และพัฒนาชุมชนตามหลักการของศาสนา (ค่าเฉลี่ย 3.18) และการใช้มัสยิดเป็นศูนย์กลางของการให้ คำปรึกษาแนะนำ ช่วยเหลือและจัดบริการกิจกรรมต่างๆ ของ สังคม (ค่าเฉลี่ย 3.14) ตามลำดับ และสอดคล้องกับงานวิจัย ของรัชณี ไผ่แก้ว (2545 : 150) ได้ศึกษาวิถีชีวิตชาวไทยมุสลิม ชุมชนหนองจอก พบว่า มั้สยิดเป็นศาสนสถานที่ใช้ประกอบ ศาสนกิจร่วมกัน นอกจากนี้แล้วมัสยิดยังเป็นศูนย์รวมทางด้าน จิตใจและสังคมของคนในชุมชน มีอิหม่ามเป็นผู้นำในการอยู่ร่วม กัน ชาวไทยมุสลิมในชุมชนหนองจอกมีความศรัทธาในการปฏิบัติ ตามบทบัญญัติของคัมภีร์อัลกุรอานเนื่องจาก คัมภีร์อัลกุรอานคือ ธรรมนูญของการดำเนินชีวิต จึงทำให้อิทธิพลของศาสนาอิสลาม ปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน ซึ่งสามารถสรุปเป็น Model แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน ดังนี้

โดยการนำหลักศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนทั้งวัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งชุมชนมัสยิดกมาลูลอิสลามมีการพัฒนาแบบบูรณาการ (Integrated Approach) โดยพยายามดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกิจกรรมที่ทางมัสยิดจัดขึ้น ซึ่งได้รับการกระตุ้นจากผู้นำ (อาจารย์วินัย) ในการนำหลักคำสอนศาสนาของพระเจ้าจากอัลกุรอานและอัลหะดีษมาเป็นแรงผลักดันให้คนในชุมชนเกิดการปฏิบัติที่เข้มแข็งขึ้น โดยให้ทุกคนเกิดความศรัทธาก่อนซึ่งส่งผลให้เกิดความมีส่วนร่วมในชุมชน ซึ่งคนในชุมชนมีความเชื่อถือและไว้วางใจในตัวผู้นำจึงเป็นพลังให้ชุมชนเข้มแข็ง ทำให้เกิดเครือข่ายช่วยกันดูแลกลายเป็นความสามัคคีภายในชุมชน ซึ่งการใช้ศาสนาเป็นตัวผลักดัน จึงทำให้ทุกคนในชุมชนเกิดจิตสำนึกช่วยกันดูแลรักษาคลองแสนแสบและสภาพแวดล้อมในชุมชน ทำให้คลองแสนแสบกลับมาใช้อีกครั้งโดยการมีส่วนร่วมของทุกคนในชุมชนส่งผลให้เกิดความยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะของการวิจัยเรื่อง จากการศึกษาอิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษามัสยิดกมาลูลอิสลาม คลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ภาครัฐและเอกชนควรให้การสนับสนุนด้านงบประมาณซึ่งชุมชนมัสยิดกมาลูลอิสลามได้รับงบประมาณในการสนับสนุนน้อย ส่วนใหญ่งบประมาณที่ได้มาจากพลังของคนในชุมชนที่ช่วยกัน เช่น งานมัสยิด การบริจาคของคนในชุมชน การเช่าและใช้สถานที่ของมัสยิด หากมัสยิดมีการพัฒนาทุกคนในชุมชนจะมาช่วยกันก่อนถ้าไม่ไหวจริงๆ ทางมัสยิดและคณะกรรมการจึงจะประสานขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก
2. พื้นที่หรือเขตชุมชนอิสลามควรนำผลการศึกษาในครั้งนี้ไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่ของตน เพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพ
3. ควรศึกษาอิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนในชุมชนอื่นที่เป็นอิสลามเพื่อจะได้ทราบว่าชุมชนอื่นที่นับถืออิสลามได้มีการนำหลักคำสอนศาสนามาใช้ในการพัฒนาชุมชนอย่างไรบ้างแล้วนำมาเปรียบเทียบกันซึ่งจะทำให้รู้วิธีการและแนวทางในการแก้ไขปัญหามากขึ้น
4. เนื่องจากผู้วิจัยศึกษาเฉพาะการพัฒนาที่ยั่งยืนของคลองแสนแสบจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเท่านั้น ซึ่งการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาคุณภาพของน้ำเพื่อสามารถวิเคราะห์ผลของน้ำได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กนกรัตน์ ยศไกรและคณะ. 2547. การศึกษากับการสร้างจิตสำนึก : กรณีคลองแสนแสบ. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เชค มุฮัมมัด อัลอะมีน อัซซังกีฎีย์. 2552. อิสลามศาสนาที่สมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : นัทนา พรินดิง.
- ณัฐวัชร เฝ้าภู. 2554. การพัฒนาอย่างยั่งยืน : ความเป็นเครือข่ายทางสังคม คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชุมชนมุสลิมบ้านสมอเอก ตำบลฉิมพลี อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา. ปรชญาดุชนิบัณฑิต. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ปริญญ์วิทย์ อิสมาแอลและคณะ. 2540. วิถีอิสลาม. กรุงเทพฯ : จิรรัชการพิมพ์.
- พรภิรมย์ ดัสกัมพล. 2550. ผลงานรางวัลลูกโลกสีเขียว. [Online]. เข้าถึงได้จาก : <http://pttinternet.pttplc.com/greenglobe/2552/personal-07.html> (12 สิงหาคม 2555)
- ไพศาล วงษ์อารี. 2552. บทบาทของคณะกรรมการมัสยิดต่อการพัฒนาชุมชนมุสลิม : ศึกษากรณีมัสยิดในเขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร. ศิลปศาสตรบัณฑิต (พัฒนาสังคม). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- มนูศักดิ์ โต๊ะเถื่อนและนิเลาะ แวอุเซ็ง. 2553. แนวคิดและวิธีการปลูกฝังจริยธรรมในอิสลาม. วารสาร AL-NUR บัณฑิตวิทยาลัย. 6 (11) : 72-73.
- มรวาน สะมะฮุน. 2550. อัลกุรอานนุ้ลการ์มีฉบับแปลไทย เล่มที่ 1-2 : พระดำรัสของพระองค์อัลลอฮ. กรุงเทพมหานคร : สวศ์เสงี่ยม. มัสยิดกมาลูลอิสลาม. 2553. ประวัติความเป็นมาจากอดีตสู่ปัจจุบัน. [Online]. เข้าถึงได้จาก : http://www.kamalul.com/index.php?option=com_content&view=article&id=119:history&catid=68:history&Itemid=88 (31 สิงหาคม 2555)
- มุฮัมมัด เหมอนุกูล. 2546. สื่อแห่งความสุข. กรุงเทพฯ : นัทนา พรินดิง.
- มุฮัมมัด ฮูเซน ภูเขาบาภูเขาบออี. 2547. พื้นฐานอิสลาม. โดยเชคมุฮัมมัดซารีฟ เกตุสมบูรณ. กรุงเทพฯ : 14 พับบลิคชั่น.
- รัชณี ไผ่แก้ว. วิถีชีวิตชาวไทยมุสลิมชุมชนหนองจอก. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วินัย สะมะฮุน, (ม.ป.ป.). หลักคำสอนเรื่องสิ่งแวดล้อม. [Online]. เข้าถึงได้จาก : http://www.kamalul.com/index.php?option=com_content&view=article&id=123:environment (5 กันยายน 2555)

สมพร แสงชัย. 2550. สิ่งแวดล้อม : อุดมการณ์ การเมืองและการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2556. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. [Online]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news/plan/p10/plan10/bookสรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10.pdf>

อับดุลรอซซาก โซพยาดะ & อับดุลอาซิ หะยีวันนิก & มุฮัมมัด เบ็ญนุ้ยและคณะ. 2552. อิสลามกับสิ่งแวดล้อม. (พิมพ์ครั้งที่ 1). ปัตตานี: มิตรภาพปัตตานี.

อาลี เสือสมิง. ม.ป.ป. คลองแสนแสบและบรรพชนมุสลิมเชื้อสายต่างๆ. [Online]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.alisuasaming.com/index.php/historyofislaminthailand/1501-historyofislaminthailand10> (13 สิงหาคม 2555)

อาลี เสือสมิง. 2554. เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักการอิสลาม. [Online]. เข้าถึงได้จาก:<http://www.alisuasaming.com/main/index.php/economic-islam> (13 สิงหาคม 2555)

อาศิส พิทักษ์คุมพล. 2554. จริยธรรมพื้นฐานสำหรับเยาวชน. กรุงเทพฯ : สำนักจุฬาราชมนตรี.

ฮัมมุดะฮ์ อับดุลอาฏีเย์และอับดุลเลาะ อับรู. 2542. อิสลามและมุสลิม. พิมพ์ครั้งที่ 2. ปัตตานี:สำนักงานวิชาการและบริหารชุมชน วิทยาลัยอิสลามศึกษามหา วิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.